

Tre danske salmebogskalendere på reformationstiden

Malmøsalmebogen 1533, En Ny Psalmebog 1553 og Den danske Psalmebog 1569

Forord

I det følgende findes en oversigt over helgendagene og andre kalenderfaste dage i evighedskalenderne i tre danske salmebøger fra reformationstiden.

I første spalte anføres den såkaldte »Malmøsalmebog« fra 1533. Bogens titelblad er ikke bevaret, og der mangler i kalenderen også to måneder, januar og juli. De står derfor blanke i oversigten. I kalenderen er nogle dage fremhævet med rødt. Det er jeg i oversigten markeret med en stjerne. Teksten i spalten er gengivet i tæt overensstemmelse med den originale tekst. Jeg har brugt en faksimileudgave ved John Kroon: »Malmö-salmebogen 1533« (Malmö: Malmö Ljustrycksanstalt 1967).

I anden spalte anføres »En Ny Psalmebog« fra 1553. Den blev tidligere ofte kaldt »Tausens salmebog«. Salmebogen bygger videre på tidligere udgivelser, og helgendagene i salmebogens kalender afviger ikke meget fra Malmøsalmebogen 1533. Ifølge Niels Knud Andersen, der i 1983 stod for en faksimileudgave af salmebogen, tyder alt på, »at både kalendariets tekst og illustrationsmateriel har foreligget senest 1537« (bind II, s. 46). I givet fald er den oprindelige kalender altså udgivet før Kirkeordinansen 1537, som kun har 11 kalenderfaste gudstjenestedage. Som grundlag for teksten har jeg brugt Niels Knud Andersens faksimileudgave fra 1983. Men jeg har suppleret med udgaven på internetportalen »Danske reformationssalmer« (salmer.dsl.dk) for at kunne se, hvilke helgendage der var fremhævet med rødt. Det er normalt de samme som i Malmøsalmebogen 1533.

I tredje spalte anføres helgendagene fra kalenderen i den første officielle danske salmebog efter reformationen: »Den danske Psalmebog«, udgivet af Hans Thomissøn i 1569. Kalenderen har her tydeligt en anden karakter end tidligere og medtager flere begivenheder, som ikke er helgendage. Dem har jeg udeladt og nøjes med i oversigten at anføre de gamle helgendage, som er bevaret i stort set uændret omfang. Som grundlag for teksten har jeg anvendt en faksimileudgave af »Hans Thomissøns Psalmebog« udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab i 1933. Også her har jeg markeret de 'røde' dage med en stjerne. Men der er i denne kalender nogle uklare mellemformer, hvor kun noget af teksten er trykt med rødt. Jeg har også sat en stjerne ved de dage, hvor kun en del af teksten er trykt med rødt.

I oversigten koncentrerer jeg mig om kalenderens spalte med helgendage og ser bort fra de andre spalter med diverse kalenderoplysninger: gyldental, søndagsbogstaver, huskeremser m.m. Hvis man vil orientere sig nærmere om kalenderens indretning i øvrigt kan henvises til Merete Geert Andersens artikel om »Kalendarierne i vore ældste danske salmebøger« (Hymnologiske Meddelelser 5, 1976, s. 101-128). Endvidere til Niels Knud Andersens kommentarbind til faksimileudgaven af »En Ny Psalmebog 1553« (bind II, s. 25-46).

JANUAR

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533 [Måneden mangler]</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1		★ Vor herris omskerilse	★ Nyt Aars dag
2			
3			
4			
5			
6		★ Hellig tre kongerss dag	★ Hellige tre Kongers dag
7		★ S. Knud hertugiss dag	Knud hertog ihielslagen, 1130
8			
9			Erhardus
10-11			
12			Hilarius
13			
14			
15			
16		Marcelli pa. dag	Marcellus
17		Anthonii abbedis dag	
18		Prisce Jomfruess dag	Prisca Jomfru
19			
20		Fabiani et Sebastiani	Fabian: oc Sebastian:
21		Agnētis Jomfruess dag	Agnes Jomfru
22		Vincentii martyris dag	
23		Emerentiana	
24		S. Thimoteus	Timotheus
25		★ S. Pouelss dag	★ S. Pouels omuendelse
26			Polycarpus
27			
28		Agnētis secundo	
29		Valerii biscopss dag	
30			
31			Ignatius

FEBRUAR

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	Brigide Jomfruess	Brigide Jomfruess	Birritte jomfru
2	★ Kyndelmøsse dag	★ Kyndelmøsse dag	★ Kyndelmisse
3	S. Blasii dag	S. Blasij dag	
4			
5	Agathe Jomfrwess dag	Agathe Jomfruess dag	Agatha jomfru
6			Dorothea jomfru
7			
8			
9			Apollonia jomfru
10	Scolastice Jomfruess dag	Scolastice Jomfruess dag	Scholastica jomfru
11			
12			
13			
14	Valentini martyris dag	Valentini martyris dag	
15	Sigfridi confessoris dag	Sigfridi confessoris dag	
16	Juliane Jomfruess dag	Juliane Jomfruess dag	Juliana jomfru
17			
18			
19			
20			
21			
22	S. Pederss dag	★ S. Pederss dag	★ S. Peders dag
23			
24	★ Mathie apostoli dag	★ Mathie apostoli dag	★ S. Matthias Apostel
25			
26			
27			
28			

MARTS

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1			
2			
3			
4	★ Lucii Pauess dag	★ Lucii Pauess dag	Lucius
5			
6			
7	Thomas de Aquino	Thomas de Aquino	
8			Cyprianus
9			
10			
11			
12	Gregorii pauess dag	Gregorii pauess dag	Gregorius Magnus
13	Josefs dag	Joseps dag	
14			
15			
16			
17	Gertrudz dag	Gertrudz dag	
18			
19			Joseph nutricius Domini
20			
21	Benedicti abbediss dag	Benedicti abbedis dag	Benedictus
22			
23			
24			
25	★ Vor Frwe dag i faste	★ Vor Frue dag i faste	★ Vor Frue dag bebudelse
26			
27			
28			
29			
30			
31			Hieronymus døde i Bethelehem, 420

APRIL

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1			
2			
3			
4	Ambrosii biscopss dag	Ambrosij biscopss dag	Ambrosius døde, 401
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14	Tiburcii oc Valeriani	Tiburcij oc Valeriani	Tiburtinus
15			
16			
17			
18			
19			
20	Simplicii et Seruiliani	Simplicii et Seruiliani	
21			
22			
23	★ S. Jørgens dag	★ S. Jørgens dag	Jørgen Ridder
24			
25	Marci euangeliste dag	★ Marci euangeliste dag	★ S. Marcus Euan.
26			
27			
28	Vitalis martyris dag	Vitalis martyris dag	Vitalis
29	Petri martyris dag	Petri martyris dag	Peder Martyr
30			

MAJ

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	★ S. Valburgis dag	★ S. Valburgis dag	★ Philipp: oc Jacob. Volbormisse
2			
3	★ Hellig Korss dag	★ Hellig Korss dag	★ Hellig kaarss dag. Inuentionis
4	Vor Herris torne krone	Vor Herris torne krone	
5			Godhardus
6	S. Hansis ante portam latinam	S. Hansis ante portam latinam	★ Hans for den latinske port
7-8			
9			Gregorius Nazianzenus
10	Gordiani et Epimachi dag	Gordiani et Epimachi dag	Gordianus oc Epimachus
11			
12	Nerei et Achilei	Nerei Achil.	Pancratius
13			Seruatius
14-17			
18	★ S. Erick Kongiss dag	★ S. Erick Kongiss dag	★ S. Erick kong
19			
20-24			
25	Vrbani dag	Vrbani dag	★ Urbanus
26		Augustinus biscop	
27-30			
31	Pernille Jomfruess dag	Pernille Jomfruess dag	Petronella S. Peders dotter

JUNI

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	Nicomedis martyris dag	Nicomedis martyris dag	
2			
3	S. Erasmi dag	S. Erasmi dag	S. Rasinus
4			
5	Bonifacii dag	Bonifacii dag	Bonifacius
6-8			
9	Primi oc Feliciani dag	Primi oc Feliciani dag	
10	Maurini ab. dag	Maurini ab. dag	
11	Barnabe apostoli dag	Barnabe apostoli dag	★ Barnab.
12			
13	Felicole Jomfruess dag	Felicole Jomfruess dag	
14			
15	★ S. Viti oc Modesti dag	★ S. Viti oc Modesti dag	★ Vitus oc modestus
16	S. Villemss abbediss dag	★ S. Villimss abbediss dag	
17	★ S. Bodelss dag	★ S. Bodelss dag	★ S. Bodels dag
18			
19			
20			
21			
22	de X M Ridders dag	de X M Ridders dag	de x. tusind Ridder
23			
24	★ S. Hanss baptiste dag	★ S. Hanss baptiste dag	★ S. Hans baptiste
25	★ S. Knud hertugiss dag	★ S. Knud hertugis dag	S. Knud hertogs lig flyt i Ringsted, 1170
26			
27			
28			
29	★ S. Pederss oc S. Pouelss	★ S. Pederss oc	★ S. Petrus oc Paulus ihieslagen i Rom. 70
30	★ S. Pouelss dag	★ S. Pouilss dag	★ Pau

JULI

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i> [Månedens mangler]	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1			
2		★ Vor frue visitationis	★ Vor Frue dag bierig- gang
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10		★ S. Knud Kongiss dag	★ S. Knud Konning bleff ihielslagen i Othensee, 1078
11		S. Kells dag	★ S. Keld
12			
13			
14			
15		Apostlens atskilling dag	★ Apostlernis atskillelse
16		Marini	
17			
18		Eufrosine oc florentie dag	
19			
20		★ S. Margrete dag	★ Margareta
21			
22		★ S. Marie Magdalene dag	★ Maria Magdalene
23			
24			
25		★ S. Jacobi dag	★ S. Jacobs dag
26		★ Christofferi dag	
27		Marthe Jomfruess dag	
28		Pantalionis dag	Pantaleon
29		★ S. Oluffs kongiss dag	★ S. Oluff konning
30			
31		Germani biscopss dag	

AUGUST

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	★ S. Pederss dag om høsten	★ S. Pederss dag om høsten	★ S. Peder fengselit
2	Staffuens pauess dag	Staffens pauess dag	
3			
4			
5	Osualdi kongiss dag	Osualdi kongiss dag	
6	Sixti pauess dag	Sixti pauess dag	
7	Donati episcopi dag	Donati episcopi dag	
8			
9			
10	★ S. Laurentss dag	★ S. Laurens dag	★ S. Laurentz dag
11			
12	Clare Jomfrwess dag	Clare Jomfruess dag	
13			
14			
15	★ Vor Frwe dag dyre	★ Vor Froe dag dyre	★ Dyre vor Frue dag dag
16			
17			
18	Agapiti martyris dag	Agapiti martyris dag	
19	Magni martyris dag	Magni martyris dag	
20	Bernarde confessoris dag	Bernardi confessoris dag	
21			
22		Symphorii martir	
23			
24	★ Bartholomei dag	★ Bartholomei dag	★ S. Bartholomeus Apostel
25		S. Lucii dag	
26			
27	Ruffi martyris dag	Ruffi martyris dag	
28	Augustini episcopi dag	Augstini episcopi dag	★ Augustinus døde, 433
29	Hansis halss huggelse	S. Hansis halss huggelse	★ S. Hansis Halshuggelse
30			
31			

SEPTEMBER

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	★ Egidi dag	★ Egidi dag	
2			
3			
4		Marcellus Martyr	
5			
6			
7			
8	★ Vor froe dag natiuitatis	★ Vor froe dag Natiuitatis	★ Seiermere vor Frue dag. Natiuitatis
9		Gorgonius Martyr	
10			
11	Prothi et Jacincti	Prothi et Jacincti	
12			
13			
14	★ Hellig Korss dag	★ Hellig korss	★ Hellig Kaarss dag. Exeltationis
15	Nicodemi martyris dag	Nicodemi martyris dag	Johannes Chrysostomus døde, 411
16	Eufemie Jomfrwess dag	Eufemie Jomfruess dag	
17	Lamberti martyris dag	Lamberti martyris dag	Lambertus
18			
19			
20			
21	★ Mathei apostoli dag	★ Mathei apostoli dag	★ S. Mattheus Apo.
22	★ S. Mauritii dag	★ S. Mauritii dag	★ S. Mauritz
23			
24			
25			
26			
27	Cosme et Damiani	Cosme et Damiani	Cosmas oc Damianus
28			
29	★ S. Michelss dag	★ S. Michelss dag	★ S. Michels dag
30	Jeronimi dag	Jeronimi dag	Hier.

OKTOBER

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	Remigii biscoꝑs dag	Remigii biscoꝑs dag	
2			
3			
4	★ Francisci	Francisci	Franciscus døde, 1226
5			
6			
7	★ Birgitte dag	★ Birgitte dag	
8			
9	★ S. Deyene dag	★ S. Deyens dag	★ S. Dines halshuggis hoss Paris, 96
10	Gereonis dag	Gereonis dag	
11			
12			
13			
14	Calixti dag	Calixti dag	
15			
16	Galli confessoris dag	Galli confessoris dag	Gallus
17			
18	Luce euangeliste dag	★ Luce Euangeliste dag	★ S. Lucas Euangeliste
19			
20			
21	★ De Xi M Jomfrwess dag	★ De Xi M Jomfruess dag	De xj. tusind jomf.
22			
23	Seuerini episcopi dag	Seuerini episcopi dag	S. Søffrin
24			
25			
26			
27			
28	★ Simonis et Jude	★ Simonis et Jude	★ S. Simon oc Judas Apost:
29			
30	Theodogari biscoꝑs dag	Theodogari biscoꝑs dag	S. Tøger
31	Quintini martyris	Quintini martyris	

NOVEMBER

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1	★ Alle helgeness dag	★ Alle helgeniss dag	★ Alle Helligens dag
2	★ Alle siele dag	★ Alle siæle dag	
3			
4			
5			
6			
7			
8	★ Villatiss biscops dag	★ Villatis biscops dag	
9			
10			
11	★ Martini biscops dag	★ Martini biscops dag	★ S. Morten døde 394
12			
13	Briccii biscops dag	Briccii biscops dag	
14			
15			
16			
17			
18			
19	S. Elizabetz dag	S. Elizabetz dag	Elizabeth døde, 1231
20	Eadmundi kongiss dag	Eadmundi kongiss dag	
21	★ Vor froe dag presenta- tionis	★ Vor froe dag presenta- tionis	
22	Cecilie Jomfrwess dag	Cecilie Jomfruess dag	
23	★ Clemens pauess dag	★ Clemens pauiss dag	★ S. Clement
24			
25	★ Katharine Jomfrwess dag	★ Katharine Jomfruess dag	★ S. Karrine
26			
27			
28			
29			
30	★ S. Andrisiss dag	★ S. Andrisiss dag	★ S. Andreas Apostel

DECEMBER

<i>Dato</i>	<i>Malmøsalmebogen 1533</i>	<i>En Ny Psalmebog 1553</i>	<i>Den danske Psalmebog 1569</i>
1			
2			
3	Birgini biscops dag	Birgini biscops dag	
4	Barbaress dag	Barbaress dag	★ S. Barbara
5			
6	★ S. Nicolai biscops dag	★ S. Nicolai biscops dag	★ S. Nicolaus
7			
8	★ Vor Froe conceptionis dag	★ Vor Froe conceptionis dag	Jomfru Marie vndfangelse
9	★ S. Anne dag	★ S. Anne dag	S. Anna Marie Moder
10			
11			
12			
13	Lucie Jomfruess dag	Lucie iom. dag	★ S. Lucia
14			
15			
16			
17		O sapientia	
18			
19			
20			
21	★ S. Thome apostoli dag	★ S. Thome apostoli dag	★ S. Thomas Apostel
22			
23			
24			
25	★ Jwle dag	★ Jule dag	★ Juledag. Christi fødzal
26	★ S. Staffuens dag	★ S. Staffens dag	★ S. Staffen
27	★ S. Hansiss dag	★ S. Hansiss dag	★ S. Hans Euangeliste
28	★ De vskyldige børnss dag	★ De vskyldige børnss dag	★ De Wskyldige Børn
29	S. Thome biscops dag	S. Thome biscops dag	
30			
31	S. Siluesters dag	S. Siluesters dag	

Opfølgende bemærkninger og overvejelser

I Kirkeordinansen fra 1537/1539 fastsættes der et ret begrænset antal gudstjenester på kalenderfaste datoer: nytårsdag (1. januar), helligtrekongers dag (6. januar), kyndelmisse (2. februar), Mariæ bebudelses dag (25. marts), Mariæ besøgsdag (2. juli), sankt Hans dag (24. juni), Mikkels dag (29. september), alle helgens dag (1. november), juledag (25. december) samt anden og tredje juledag (26.-27. december). Der er her tale om en stor reduktion til forhold til de kalenderfaste gudstjenestesteder i den katolske missaletradition. Hans Tausens postil fra 1539 holder sig til de samme dage, som anvises i Kirkeordinansen, og det samme gør Peder Palladius i den første danske alterbog fra 1556.

I danske salmebøger efter reformationen findes der derimod til indledning nogle kalendere, som ret påfaldende opretholder kalenderfaste helgendage i stort set samme omfang som i den katolske missaletradition. En nøgleperson til denne danske kalendertradition ser ud til at være Chr. Pedersen. Det var ham, der i 1533 stod for at udgive Malmøsalmebogen. Malmøsalmebogen er den første danske salmebog efter reformationen, der indeholder en kalender, og det er formentlig ham, der har grundlagt traditionen for, at de ældste danske salmebøger normalt indledes med en kalender. I »En Ny Psalmebog« fra 1553 findes der også en kalender, og den er stort set identisk med kalenderen i Malmøsalmebogen 1533, hvis man kun ser på de kalenderfaste helgendage. Men hvad var Chr. Pedersens intention i 1533, hvor der i salmebogens kalender er et stort antal helgendage?

Allerede i 1514 var Chr. Pedersen med til i Paris at få udgivet et latinsk missale på vegne af ærkebiskoppen i Lund: Missale Lundense. Missalet indledes med en ka-

lender på latin med et stort antal helgendage i overensstemmelse den almindelige missaletradition. Og missalets kalender har primært et liturgisk formål i et samspil med de efterfølgende tekster til kirkeårets søndage og hverdage og kalenderfaste gudstjenestesteder.

Samme år, i 1514, udgiver Chr. Pedersen i Paris en dansk bønnebog: »Vor Frue Tider«. Den indledes med en dansk kalender med et stort antal helgendage og afviger ikke meget fra missalets kalender, hvad angår helgendagene. På det tidspunkt var Chr. Pedersen kannik ved domkirken i Lund.

Ca. 20 år senere, i 1533, udgav han så Malmøsalmebogen med en indledende kalender. På det tidspunkt var Chr. Pedersen ikke længere kannik ved domkirken i Lund, men havde tilsluttet sig den lutherske bevægelse. Hvad angår helgendagene i salmebogens kalender, afviger den ikke meget fra kalenderne fra 1514 i det latinske missale og i den danske bønnebog. Jf. min oversigt over »Kalenderfaste helligdage på reformationstiden« (<https://sejrupvilladsen.dk/LN-42.pdf>). Chr. Pedersens intention har i 1533 formentlig været en anden end i 1514, men det afspejler sig ikke tydeligt i kalenderen.

I 1529 udgav Chr. Pedersen en ny dansk oversættelse af Ny Testamente, og her er der til indledning en perikopetavle med en liste over de nytestamentlige perikoper til kirkeårets søndage, hverdage og helligdage. Antallet af kalenderfaste gudstjenester i denne perikopetavle er betydeligt mindre end i missaletraditionen, men på den anden side betydeligt større end det antal, som senere blev fastlagt i Kirkeordinansen 1537/1539. Det ser ud til, at Chr. Pedersen havde indledt en reduktion af kirkeårets kalenderfaste gudstjenestesteder og koncentreret sig om de dage, som i missalets kalender var fremhævet med rødt. Men i givet fald er det påfal-

dende, at han fire år senere i Malmøsalmebogen 1533 aftrykker en kalender med omtrent lige så mange helgendage som i det katolske missale fra 1514. Malmøsalmebogens kalender fortsætter dog med at fremhæve nogle dage med rødt, og der er et markant sammenfald med de dage, hvortil der i Chr. Pedersens perikopetavle fra 1529 anvises perikoper til dagens gudstjeneste. Så Chr. Pedersen har formentlig i 1533 forestillet sig, at der i et eller andet omfang fortsat skulle holdes gudstjeneste på de 'røde' dage i kalenderen. Så sent som i 1531 havde Chr. Pedersen fået trykt et andet oplag af NT-oversættelsen, hvor der fortsat er perikoper til eksempelvis Andreas' dag (30. nov.), Nikolais dag (6. dec.) og Mariæ undfangelses dag (8. dec.).

Så sent som i 1553 trykker den københavnske bogtrykker Hans Vingaard »En Ny Psalmebog«. Den indledes med en evighedskalender, som det også tydeligt fremgår af titelbladet: »Oc met en Euig Kalendarium ath finde naar Ny tendis i huer Maanet met sine taffler til alle Rørlige fester Gud til loff oc ære alle Christne Menniske til nytte och gaffn«. Helgendagene i kalenderen i salmebogen fra 1553 er stort set uændret i forhold til salmebogen fra 1533, og den fortsætter også med at fremhæve nogle dage med rødt. På dette tidspunkt i 1553 er det ikke i overensstemmelse med Kirkeordinansen 1537/1539 at holde gudstjeneste på alle de kalenderfaste helgendage – heller ikke selv om man begrænsede sig til de 'røde' dage.

Niels Knud Andersen har i 1983 stået for en faksimileudgave af »En Ny Psalmebog 1553«, og i bind II har han en udførlig gennemgang af salmebogens kalender (s. 25-46). Efter hans vurdering skyldes opretholdelsen af de talrige helgener i kalenderen, at »helgendatoerne var praktiske og 'populære' til angivelse af vigtige terminer og begivenheder i løbet af året

og i menneskers liv ude og inde« (s. 38). Og det forklarer – efter hans vurdering – »at mange helgener, trods reformationens afskaffelse af helgenkulten, har bevaret deres plads i salmebøgernes kalendarier« (s. 38).

Jeg er langt fra overbevist om, at det også gælder kalendariet i Malmøsalmebogen 1533, hvorfra helgendagene nærmest uændret er gået videre til salmebogen fra 1553. Der er fra midten af århundredet flere eksempler på udgivelser med kollekt eller perikoper til flere kalenderfaste gudstjenester end dem, der er omtalt i Kirkeordinansen. Et eksempel er en lille perikopebog fra 1556, som er blevet trykt i forbindelse med en ny udgave af »En Ny Psalmebog«. Her er der perikoper til alle aposteldagene. Et andet eksempel er Niels Palladius' oversættelse i 1552 af Veit Dietrichs »Summaria« med bl.a. de bønner, som Peder Palladius i 1556 bruger som alternative indledningskollekt i alterbogen. I »Summaria« er der bønner til alle aposteldagene. Så noget kunne tyde på, at der også i midten af 1500-tallet blev holdt gudstjenester på flere kalenderfaste helgendage, herunder især aposteldage, end det var forudsat i Kirkeordinansen. Det drejer sig især om de dage, som i salmebogskalenderne var markeret med rødt.

Også i »Den danske Psalmebog«, som Hans Thomissøn udgav i 1569 er der til indledning en kalender med mange helgendage. Denne kalender er udvidet med mange supplerende historiske oplysninger. Under 1. januar står der eksempelvis, at Christian III døde i 1559. Under 1. marts får Hans Thomissøn plads til en oplysning om, at han selv blev født i 1532. Under 19. april, at Philippus Melanchton døde i 1560. Under 25. maj, at Johannes Albertinus (biskop over Sjælland) døde 1569. Under 25. juli, at Frederik II i 1569 stiftede et legat i tilknytning til Køben-

havns Universitet. Det har helt klart ikke været meningen, at disse oplysninger skulle bruges i forbindelse med afholdelse af gudstjenester. På dette tidspunkt er formålet med kalenderen en hel anden, end det var, da de katolske missaler blev indledt med en kalender. Men antallet af helgendage i kalenderen er stort set uændret, og det er stort set også de samme helgener, der er knyttet til de forskellige dage. Og kalenderen fortsætter også med at fremhæve stort set de samme dage med rødt, uden at der tilsyneladende er nogen helt klar mening med det.

Man kunne forestille sig, at Hans Thomissøn i kalenderen ville have nøjedes med at fremhæve de dage med rødt, som fortsat var gudstjenestedage ifølge Kirkeordinansen og Palladius' alterbog. Eksempelvis nytårsdag (1. januar), helligtrekongers dag (6. januar) og kyndelmisse (2. februar). Men i kalenderen er også fremhævet Paulus' omvendelse (25. januar), sankt Peters dag (22. februar), Matthias' dag (den 24. februar) og mange andre dage, som ikke i 1569 længere var officielle gudstjenestedage og helligdage.